

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:02.05.2023 ✓Accepted/Kabul:18.08.2023

DOI:10.30794/pausbed.1291261

Review Article/Derleme Makalesi

Sevinç, E. (2023). "Erken Demir Çağı Avrasya Arkeolojisi Konusunda Türkiye Üniversitelerindeki Lisansüstü Tezlerin Güncel Durumu", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 59, Denizli, ss. 445-457.

ERKEN DEMİR ÇAĞI AVRASYA ARKEOLOJİSİ KONUSUNDA TÜRKİYE ÜNİVERSİTELERİNDEKİ LİSANSÜSTÜ TEZLERİN GÜNCEL DURUMU

Emre SEVİNÇ*

Öz

Avrasya, Erken Demir Çağı'nda İskit, Sarmat, Saka, Yüeh-Chih, Hiung-Nu gibi Türk tarihinin temelini oluşturan siyasi grupların hâkim olduğu coğrafya durumundadır. Makale Yükseköğretim Kurulu, Ulusal Tez Merkezi sisteminde kayıtlı olan, Erken Demir Çağı Avrasya arkeolojisine odaklanmış lisansüstü tez çalışmalarını merkeze almaktadır. Çalışma bu konu üzerine 51 tez tespit etmiştir. Makalenin üç araştırma sorusu türü vardır. Bu türlerden ilki tezlerin yayın yıllarına, yayımlandıkları üniversite ve ana bilim dallarına, odaklandıkları coğrafyalara göre sayıları üzerinedir. İkinci araştırma sorusu türü tezlerin danışmanlarının Avrasya'nın Erken Demir Çağı arkeolojisi üzerine yaptırmış oldukları tez çalışmalarının sayısının durumu ve kendi doktora tezlerinin bu konu üzerine olup olmadığıdır. Üçüncü araştırma sorusu türü ise doktora tezi yazmış olan yazarların yüksek lisans tezlerini Avrasya arkeolojisi üzerine hazırlayıp hazırlamadıklarıdır. Makale, Türkiye'deki üniversitelerde Erken Demir Çağı Avrasya arkeolojisine odaklanmış lisansüstü tezlerin güncel durumunu analiz etmeyi, mevcut tezlerin durumunu tartışmayı ve bu alandaki boşlukları göstererek gelecekte yapılacak tez çalışmaları için araştırmacılara fikir vermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: *Avrasya, Arkeoloji, İskit, Sarmat, Saka, Kurgan.*

THE CURRENT STATUS OF GRADUATE THESES IN UNIVERSITIES OF TURKIYE ON THE SUBJECT OF EARLY IRON AGE EURASIAN ARCHAEOLOGY

Abstract

Eurasia is a geography dominated by political groups that formed the basis of Turkish history such as Scythian, Sarmatian, Saka, Yueh-Chih, Hiung-Nu in the Early Iron Age. This article focuses on postgraduate thesis studies focused on Early Iron Age Eurasian archeology registered in the National Thesis Center system of the Council of Higher Education. The article identified 51 theses on this subject. The article has three types of research questions. The first of these groups is on the number of thesis studies according to the publication years, the universities and departments in which they are published, and the geographies they focus on. The second group is the status of the number of thesis studies on the Early Iron Age archaeology of Eurasia conducted by the supervisors of the thesis studies and whether their own doctoral theses were on this subject. The third group is whether the authors of doctoral theses have prepared their master's theses on Eurasian archaeology. The article aims to analyze the current status of postgraduate thesis studies focused on Early Iron Age Eurasian archeology at universities in Türkiye, to discuss the current status of theses, and to provide researchers with ideas for future thesis studies by showing the gaps in this field.

Keywords: *Eurasia, Archaeology, Scythian, Sarmatian, Saka, Kurgan.*

*Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı, ANKARA.
e-posta: emre.sevinc.1@yandex.com, (<https://orcid.org/0000-0002-2662-2356>)

1. GİRİŞ

Avrasya kavramının ifade ettiği en geniş alan Avrupa ve Asya topraklarının birleşimi sonucunda ortaya çıkan coğrafi bölgedir. Ancak dönem ve üzerinde durulan temaya göre bu coğrafi kapsamın anlamında değişimler olabilmektedir (Taşağıl, 2014: 65). Bu çalışmanın üzerinde durduğu dönem ve tema Erken Demir Çağı'nda¹ İskit, Sarmat, Saka, Yüeh-Chih, Hiung-Nu siyasi gruplarının hâkim olduğu coğrafyayı Avrasya kavramı olarak kabul etmeye imkân sağlamaktadır. İlhami DURMUŞ Avrasya kavramını "Avrupa'nın doğu, Asya'nın orta ve kuzey kesimlerini kaplayan, kapalı tarih ve coğrafi birlik arz eden, kendine has yaşayış tarzı ile önem kazanan ve iki kıta arasında adeta üçüncü bir kıta oluşturan çok geniş bir sahadır" şeklinde açıklamaktadır (Durmuş, 2016: 24). Söz konusu sahanın içine, bu makalenin konusu bakımından Karadeniz'in kuzeyi, Sibiryâ, Hazar-Ural sahâsı; günümüz Kazakistan, Kırgızistan, Moğolistan ve kuzey Çin bölgeleri girmektedir. Bu coğrafyayı belirlemedeki etkili unsur kurgan kültürü ve bu kurganlardan çıkan maddi kültür verilerindeki hayvan üslubu olmuştur (Çoruhlu, 2016: 15-16; Durmuş 2014: 290, 2016: 102; Ercilasun 2020: 154-155). Antik kaynaklar da bu unsurları destekleyici bilgiler açısından oldukça değerlidir (Badakoğlu, 2018: 151-152).

Tarihin kaynakları genel olarak üçe ayrılmaktadırlar. Bunlar yazılı kaynaklar, arkeolojik kaynaklar ve sözlü kaynaklardır (Gömeç, 2000: 51). Konuralp ERCİLASUN Türk tarihinin çağlarını çeşitli dönemlere ayırırken bu makalenin hedeflediği zaman dilimini "Türklüğün Arkeolojik Çağı" olarak kategorize etmektedir. Ercilasun "arkeolojik çağ" kavramını "yazılı kaynakların çok kısıtlı olduğu, arkeolojik buluntuların ise ona göre daha yoğun ve önemli olduğu bir devir" olarak ifade etmiştir (Ercilasun, 2020: 154). Avrasya'nın Erken Demir Çağı tarihine bakıldığında sözü edilen kaynak türleri açısından arkeolojik kaynakların ön plana çıktığı görülmektedir. Bu durum da Avrasya'nın arkeolojik verilerinin Türk tarihi araştırmaları bakımından önemini ve gerekliliğini ortaya çıkartmaktadır. Erken Demir Çağı Avrasya sosyal ve siyasi grupları, Türk tarihinin ve Türk kavramı ile ilişkili grupların da temeli niteliğindedir. Bu sebeple Türk tarihi araştırmalarının odak noktasındaki dönem ve coğrafyalardan birisi durumundadır (Sevinç, 2019: 250).

2. METOT

Makalenin evreni Avrasya'nın Erken Demir Çağı arkeolojisi üzerine Türkiye üniversitelerinde hazırlanmış olan lisansüstü tezlerdir. Örneklem grubu, Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi (YÖK TEZ) sisteminde bulunan (2023 yılının ocak ayına kadar) Avrasya'nın Erken Demir Çağı arkeolojisi üzerine Türkiye üniversitelerinde hazırlanmış olan lisansüstü tezlerdir.

Makalenin araştırma soruları şunlardır:

1. Türkiye'de Avrasya'nın Erken Demir Çağı arkeolojisi üzerine yapılmış lisansüstü tezlerin yıllarına ve lisansüstü seviyelerine göre sayıları ne durumdadır?

2. Türkiye'de Avrasya'nın Erken Demir Çağı arkeolojisi üzerine yapılmış lisansüstü tezlerin üniversitelere göre dağılımı ne durumdadır?

3. Türkiye'de Avrasya'nın Erken Demir Çağı arkeolojisi üzerine yapılmış lisansüstü tezlerin ana bilim dallarına göre dağılımı ne durumdadır?

4. Türkiye'de Avrasya'nın Erken Demir Çağı arkeolojisi üzerine yapılmış lisansüstü tezlerin odaklandıkları coğrafyaya göre dağılımı ne durumdadır?

5. Türkiye'de Avrasya'nın Erken Demir Çağı arkeolojisi üzerine yapılmış lisansüstü tezlerin danışmanlarının bu konu üzerine yaptırmış oldukları tezlerin sayısı ne durumdadır?

¹ Avrasya coğrafyasında Erken Demir Çağı MÖ 8. yüzyılda başlamıştır. Coğrafya için bu çağın sonu olarak kabul edilen tarih MÖ 2. yüzyıldır.

6. Türkiye’de Avrasya’nın Erken Demir Çağı arkeolojisi üzerine yapılmış lisansüstü tezlerin danışmanlarının doktora tezlerini Avrasya arkeolojisi üzerine yapıp yapmadıkları konusunda dağılım ne durumdadır?

7. Erken Demir Çağı arkeolojisi üzerine yapılmış doktora tezlerinin yazarlarının yüksek lisans tezlerinin Avrasya arkeolojisi üzerine olup olmadığı konusunda dağılım ne durumdadır?

Makalenin bulguları YÖK TEZ sistemi kullanılarak ortaya çıkarılmıştır. Bulguların toplanması üç aşamada gerçekleştirilmiştir.

1. Birinci aşamada tez adı ve özet aranacak alanlarında “*kurgan, kaya resim, balbal², iskit, sarmat, saka, hun*” tarama terimleri aratılmıştır. Ortaya çıkan sonuçlardan Avrasya’nın Erken Demir Çağı arkeolojisi buluntu ortamları ile ilgili olanlar bulgulara eklenmiştir.

2. İkinci aşamada birinci aşamada ortaya çıkan tez danışmanlarının isimleri “*danışman*” aranacak alanında aratılmıştır. Ortaya çıkan sonuçlardan Avrasya’nın Erken Demir Çağı arkeolojisi buluntu ortamları ile ilgili olanlar bulgulara eklenmiştir.

3. Üçüncü aşamada ilk iki aşamama ortaya çıkan yazarların isimleri “*yazar*” aranacak alanında aratılmıştır. Ortaya çıkan sonuçlardan Avrasya’nın Erken Demir Çağı arkeolojisi buluntu ortamları ile ilgili olanlar bulgulara eklenmiştir.

Makalenin bulgular bölümünde araştırma sorularının cevaplarını ararken kullanılmak üzere, bulgular ile ilgili bilgiler grafik yöntemi ile sunulmuştur. Bu bölüm veri analizi yöntemini kullanmaktadır. Sadece grafik 4’te içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Makalenin tartışma bölümü araştırma sorularını, bulgu grafiklerini merkeze alarak tartışmaktadır.

Makale Türkiye üniversitelerindeki Avrasya’nın Erken Demir Çağı arkeolojisi konusunda yapılmış lisansüstü tezlerin güncel durumunu ortaya çıkartmayı, araştırma soruları çerçevesinde eleştirmeyi ve bu konu üzerine gelecek çalışmalardaki eğilimin nasıl olması gerektiğine yönelik tavsiyelerde bulunmayı amaçlamaktadır.

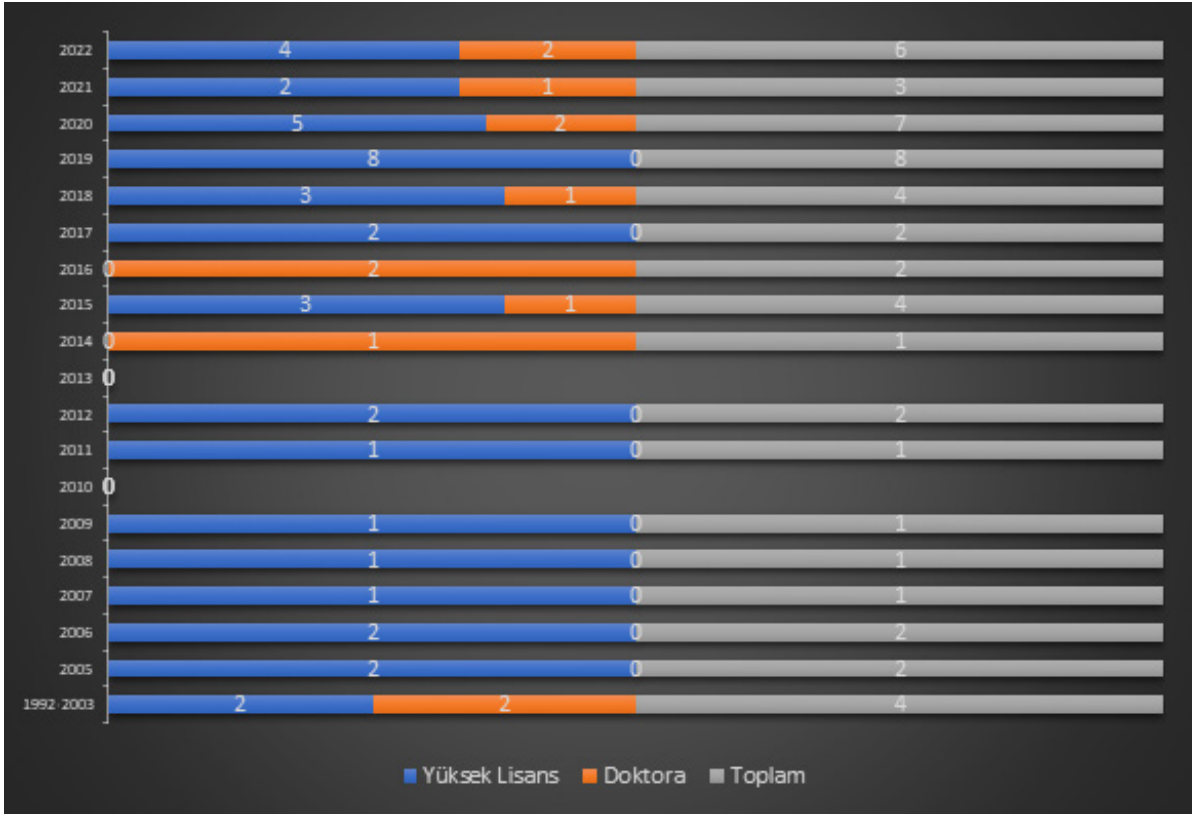
3. BULGULAR

Makale, bulgularda kullanılmak üzere toplam 51 teze ulaşmıştır. Bunlardan 39 tanesi yüksek lisans tezi, 12 tanesi doktora tezidir³.

Türkiye’de Avrasya’nın Erken Demir Çağı arkeolojisi üzerine yapılmış lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı bu makalenin ilk araştırma sorusudur. 1992 ile 2004 yılları arasında dört tez kayıtlıdır. 2005 yılından itibaren tezlerin ivmesinde yukarı doğru bir hareket gözlenmektedir. 2005 ile 2013 yılları arasında 10 tez tespit edilmiştir. 2014 ile 2022 yılları arasında ise 37 tez tespit edilmiştir. 2014 yılından sonra yayınlamış tezleri kendi içinde üçer yıl şeklinde gruplayarak değerlendirmek de söz konusu ivmeyi daha net ortaya çıkartmaktadır. 2014, 2015, 2016 yıllarında yayınlanmış tez sayısı yedi; 2017, 2018, 2019 yıllarında yayınlanmış tez sayısı 14; 2020, 2021, 2022 yıllarında yayınlanmış tez sayısı 16’dır (Grafik 1).

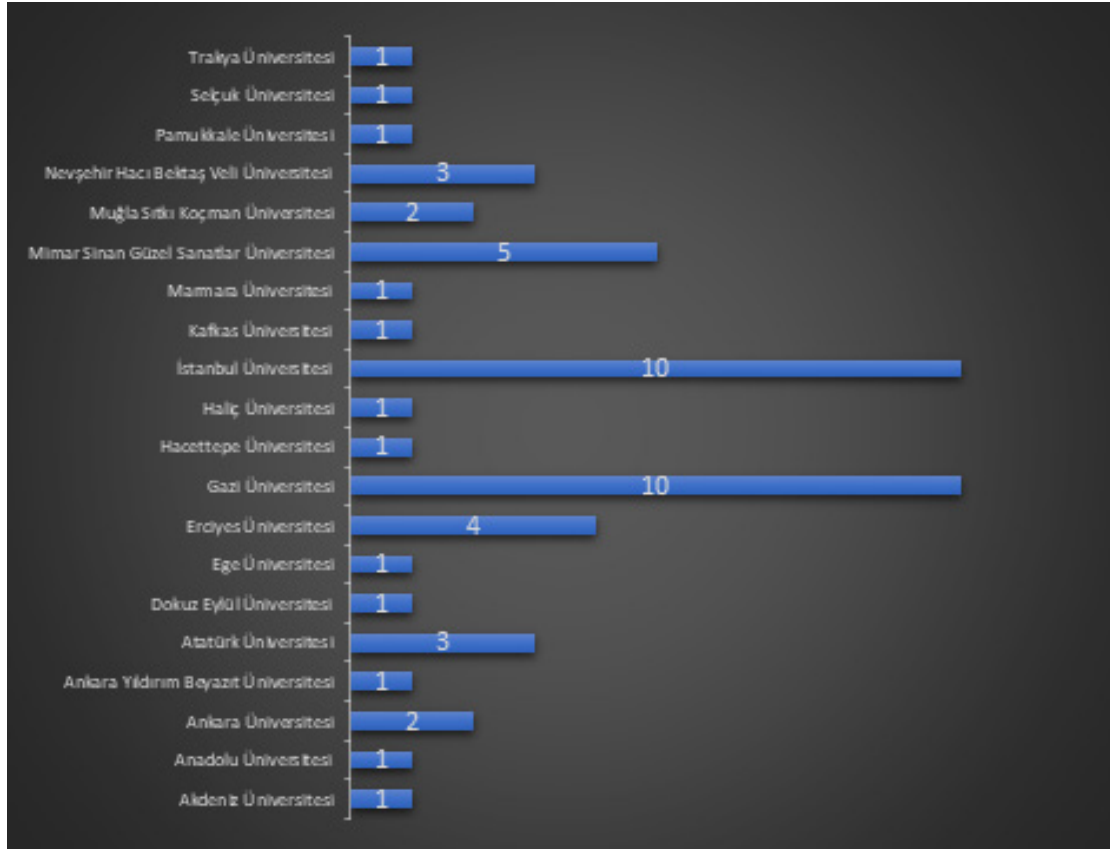
² Kaya resim ve balbal buluntu türlerinin tarihlendirme probleminden dolayı hangi döneme ait olduğu net belirlenmemektedir. Bu sebeple kaya resim ve balbal buluntu türleri ile ilgili tüm tezler, çalışmaya eklenmiştir.

³ Bunlardan birisi sanatta yeterlik tezidir.

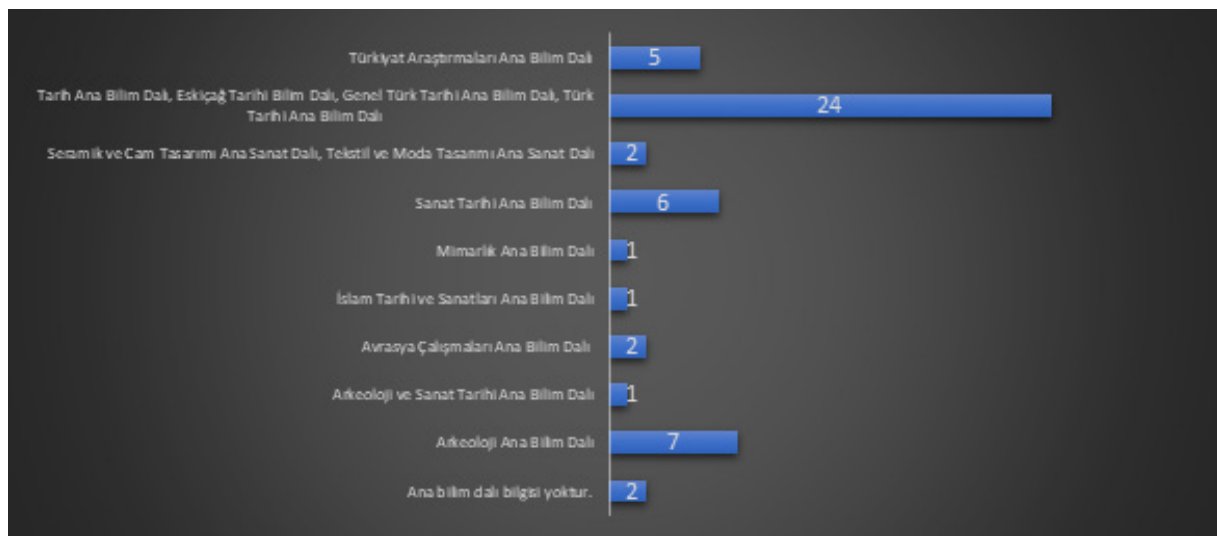
Grafik 1. Türkiye’de Avrasya’nın Erken Demir Çağı arkeolojisi üzerine yapılmış lisansüstü tezlerin yıllarına ve lisansüstü seviyelerine göre sayıları

Türkiye’de Avrasya’nın Erken Demir Çağı arkeolojisi üzerine yapılmış lisansüstü tezlerin üniversitelere göre dağılımı makalenin ikinci araştırma sorusudur. Bu açıdan en belirgin üniversiteler onar tez ile İstanbul Üniversitesi ve Gazi Üniversitesi’dir. Bu iki üniversitenin arkasından beş tez ile Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, dört tez ile Erciyes Üniversitesi, üçer tez ile Atatürk Üniversitesi ve Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi gelmektedir. Bu üniversiteler dışında kalanlar ise birer veya ikişer tez ile son grubu oluşturmaktadır. Grafik 2’de gösterilmiş olanlar dışındaki üniversitelerde ise konu açısından bir tez ile karşılaşılmamıştır (Grafik 2).

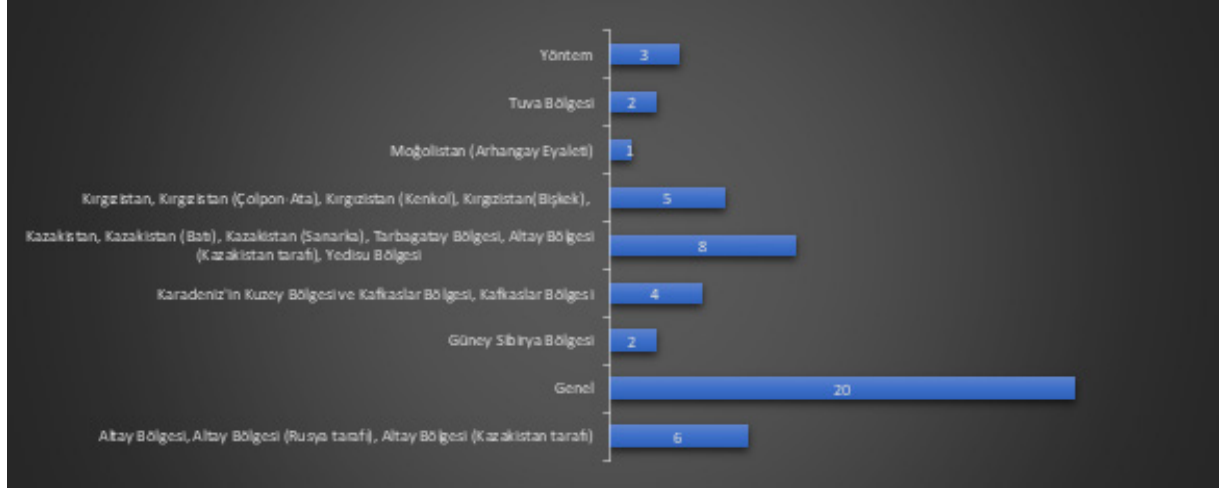
Grafik 2. Türkiye’de Avrasya’nın Erken Demir Çağı arkeolojisi üzerine yapılmış lisansüstü tezlerin üniversitelere göre dağılımı

Türkiye’de Avrasya’nın Erken Demir Çağı arkeolojisi üzerine yapılmış lisansüstü tezlerin ana bilim dallarına göre dağılımı bir başka önemli araştırma sorusu durumundadır. Bu konuda en fazla tez üreten grup Tarih ve onunla ilişkili bilim ortamlarıdır. Bu grup Türkiyat Araştırmaları ana bilim dalı da eklendiğinde 30 tez üretmiş durumdadır. Arkeoloji ile Sanat Tarihi ile ilişkili bilim ortamları ise 14 tez üretmiş durumdadır (Grafik 3).

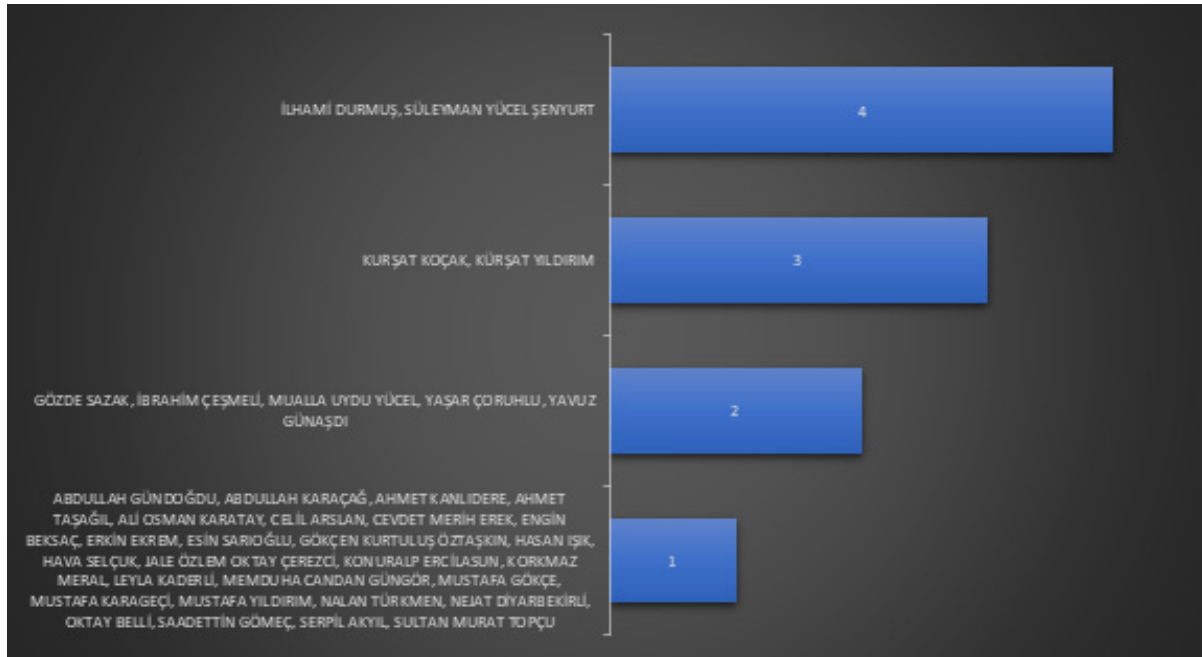
Grafik 3. Türkiye’de Avrasya’nın Erken Demir Çağı arkeolojisi üzerine yapılmış lisansüstü tezlerin ana bilim dallarına göre dağılımı

Türkiye’de Avrasya’nın Erken Demir Çağı arkeolojisi üzerine yapılmış lisansüstü tezlerin odaklandıkları coğrafyaya göre dağılımı üzerine tartışmak günümüze kadar yapılmış olan çalışmaların hangi coğrafyaya odaklandığını ve hangi coğrafyaları boş bıraktığını ortaya çıkarmak için değerlidir. Bu konuda, odaklanılan coğrafyaların, bazı örneklerde birbirini kapsamaması sebebi ile, gruplanması uygundur. Tez çalışmalarının 20 tanesinin Avrasya coğrafyasının geneline veya büyük bölümüne odaklandığı görülmektedir. Rusya sınırları içindeki Sibirya bölgesi üzerine 10 tez ve Kazakistan coğrafyası üzerine yapılmış olan sekiz tez en fazla yoğunlaşılacak alanlar olarak ön plana çıkmış durumdadır. Bu grubu beş tez ile Kırgızistan ve dört tez ile Ukrayna ve Rusya sınırları içinde kalan Karadeniz’in kuzeyi bölge takip etmektedir. Bunlar dışında Moğolistan coğrafyası ile ilgili bir tez kaydedilmiştir. Bulgulara eklenen tezlerden üç tanesi ise araştırma tarihçesi ile ilgilenmiştir. Ural-Volga-Hazar bölgesi ve Çin’in kuzey bölgeleri ile ilgili ise kaydedilmiş bir tez bulunmamaktadır (Grafik 4).

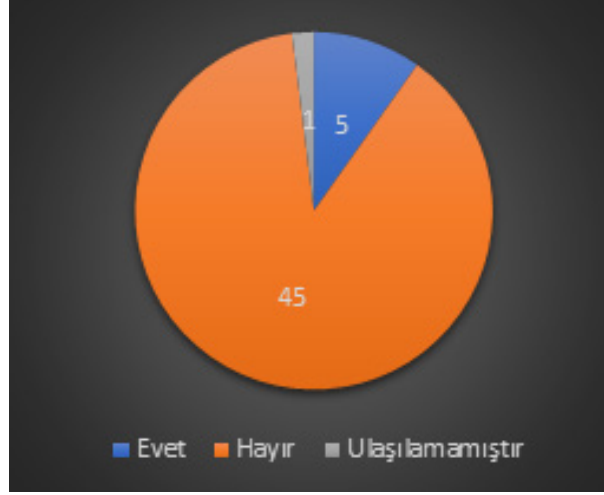
Grafik 4. Türkiye’de Avrasya’nın Erken Demir Çağı arkeolojisi üzerine yapılmış lisansüstü tezlerin odaklandıkları coğrafyaya göre dağılımı

Türkiye’de Avrasya’nın Erken Demir Çağı arkeolojisi üzerine yapılmış lisansüstü tezlerin danışmanlarının bu konu üzerine yaptırmış oldukları tezlerin sayısı bu açıdan danışmanların başarısını ve bu başarının sebeplerini ortaya çıkarmak bakımında önemlidir. Bu konuda dörder tez ile İlhami DURMUŞ ve Süleyman Yücel ŞENYURT, üçer tez ile Kürşat KOÇAK ve Kürşat YILDIRIM ön plana çıkmış durumdadır (Grafik 5).

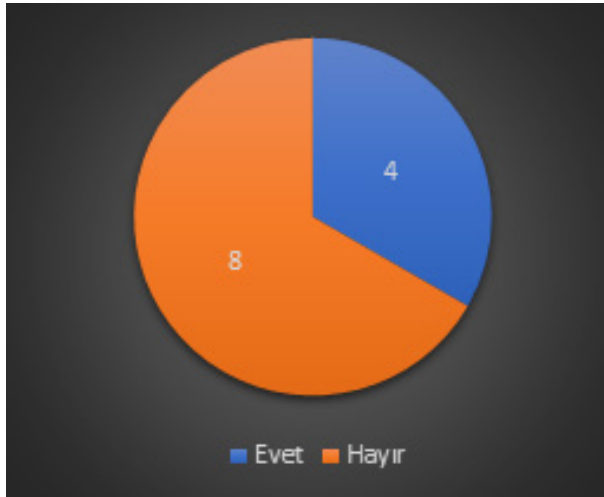
Grafik 5. Türkiye’de Avrasya’nın Erken Demir Çağı arkeolojisi üzerine yapılmış lisansüstü tezlerin danışmanlarının bu konu üzerine yaptırmış oldukları tezlerin sayısı

Türkiye’de Avrasya’nın Erken Demir Çağı arkeolojisi üzerine yapılmış lisansüstü tezlerin danışmanlarının doktora tezlerini Avrasya arkeolojisi üzerine yapıp yapmadıkları konusunda dağılım, söz konusu tezlerin danışmanlık sürecinde ne kadar danışman desteği aldığını ortaya çıkarmak için bir ipucu sunmaktadır. Tezlerin sadece beş tanesinin danışmanının doktora tezinin Avrasya arkeolojisi üzerine olduğu görülmektedir. Bu %10’luk bir oran vermektedir (Grafik 6).

Grafik 6. Türkiye’de Avrasya’nın Erken Demir Çağı arkeolojisi üzerine yapılmış lisansüstü tezlerin danışmanlarının doktora tezlerini Avrasya arkeolojisi üzerine yapıp yapmadıkları konusunda dağılım

Türkiye’de Avrasya’nın Erken Demir Çağı arkeolojisi üzerine yapılmış doktora tezlerinin yazarlarının yüksek lisans tezlerinin Avrasya arkeolojisi üzerine olup olmadığı konusunda dağılım tez yazarlarının bu konudaki altyapıları konusunda fikir vermektedir. Yapılan 12 doktora tezinin yazarlarının sadece 4’ü yüksek lisansta da Avrasya arkeolojisi üzerine çalışmış durumdadır (Grafik 7).

Grafik 7. Türkiye’de Avrasya’nın Erken Demir Çağı arkeolojisi üzerine yapılmış doktora tezlerinin yazarlarının yüksek lisans tezlerinin Avrasya arkeolojisi üzerine olup olmadığı konusunda dağılım

4. TARTIŞMA

Arkeolojik veriler tarih araştırmalarının üç kaynak türünden birisidir. Avrasya coğrafyasının Erken Demir Çağı ölçeğinde bakıldığında ise arkeolojik verilerin daha da ön plana çıktığı görülmektedir. Çünkü söz konusu dönem devletlerinin kendi yazılı kaynakları mevcut değildir. Bu devletler hakkında yazılı kaynak bilgilerine komşu devletlere ait tarihçilerin yazdıkları ve arşiv belgelerinden ulaşılmaktadır. Bu sebeple Tarih, Türkiyat, Arkeoloji, Sanat Tarihi gibi bilim türlerinin sorumluluğunda olan bu konudaki araştırmalarda Avrasya’nın Erken Demir Çağı arkeolojisi verileri oldukça önemli bir hal almış durumdadır.

Türkiye’de Avrasya’nın Erken Demir Çağı arkeolojisi üzerine yapılmış lisansüstü tezlerin yıllarına ve lisansüstü seviyelerine göre sayıları bu konunun Türkiye’deki gelişimini göz önüne sermesi bakımından önemlidir. Çalışmalar özellikle 2005 yılından itibaren bir ivme kazanmıştır. Bu durum alan araştırmaları açısından oldukça önemli bir gelişmedir. Söz konusu dönemdeki çalışmaların önemli bir kısmının yüksek lisans tezi olduğu düşünüldüğünde, bu ivmenin yukarı doğru hareketinin süreceği öngörülmektedir (Grafik 1). Ancak bu sayının yeterli olmadığını vurgulamakta fayda vardır. Araştırmaların sayısını artırmak için kurumsal düzeyde planlamaların yapılması gerekmektedir.

Türkiye’de Avrasya’nın Erken Demir Çağı arkeolojisi üzerine yapılmış lisansüstü tezlerin üniversitelere göre dağılımı bu üniversitelerin konuya olan etkilerini göstermek açısından değerlidir. Bu bakımdan ön plana İstanbul Üniversitesi ve Gazi Üniversitesi çıkmaktadır. Ancak bu ön plana çıkma durumunun başat etkeni tez çalışmalarının sayısının bu üniversitelerde tez çalışması yaptırmış olan danışmanlar aracılığı ile artmış olmasıdır (Grafik 2, 5). Bu durum, danışmanlık etkisi bakımından bir başarı olmakla beraber konuya sistematik olarak yaklaşım açısından olumsuz bir durumdur. Üniversitelerde Avrasya arkeolojisi konusunda yeni bilim dallarının açılması ve öğretim programlarında bu konu üzerine derslerin yüzdesinin arttırılması ortaya çıkan bu sorunu aşmak bakımından gereklidir.

Türkiye’de Avrasya’nın Erken Demir Çağı arkeolojisi üzerine yapılmış lisansüstü tezlerin ana bilim dallarına göre dağılımı bu konuya odaklanan ana bilim dallarının konu üzerine ortaya çıkardığı toplam bilgiyi göstermek bakımından önemlidir. Bu açıdan, konuya en fazla Tarih ve ilişkili ana bilim dallarının yoğunlaştığı görülmektedir. Arkeoloji ve Sanat Tarihi ile ilişkili ana bilim dallarının ise ikinci derece durumda olduğu ortaya çıkarılmıştır (Grafik 3). Bu dağılım oransal olarak yeterlidir. Ancak sadece Avrasya arkeolojisine odaklanacak yeni bilim dallarının oluşturulması bir ihtiyaç durumundadır.

Türkiye’de Avrasya’nın Erken Demir Çağı arkeolojisi üzerine yapılmış lisansüstü tezlerin odaklandıkları coğrafyaya göre dağılımı hem mevcut oluşturulmuş bilgiyi görmek açısından değerlidir hem de gelecek çalışmaların hangi coğrafyaya odaklanması gerektiğinin ortaya çıkması bakımından önemlidir. Coğrafyanın geneline yoğunlaşan çalışmalar bu bakımdan ön plana çıkmaktadır. Bu çalışmalardan sonra Rusya’nın Sibirya bölgesi, Kazakistan, Kırgızistan ve Karadeniz’in kuzey bölgesi coğrafyaları üzerine yapılan çalışmalar bazı boşlukları tamamlamaktadır. Ancak sadece bir çalışma ile Moğolistan; hakkında çalışma bulunmayan Ural-Volga-Hazar bölgesi ve Çin’in kuzey bölgesi coğrafyaları ile ilgili büyük bir boşluğun varlığı gözlenmektedir (Grafik 4). Bu durum alan araştırmaları açısından oldukça kritik bir olumsuzluktur. Bu boşluğun tamamlanması için lisansüstü öğrencileri bu konu ve coğrafyalara yönlendirmek amacıyla araştırma bursları, araştırma projeleri ve değişim programları gibi teşvik mekanizmalarının uygulanması gerekmektedir.

Türkiye’de Avrasya’nın Erken Demir Çağı arkeolojisi üzerine yapılmış lisansüstü tezlerin danışmanlarının doktora tezlerini Avrasya arkeolojisi üzerine yapıp yapmadıkları konusu danışmanın öğrenciye tez yazım sürecindeki etkisi açısından önemlidir. Tez danışmanlarının doktora tezini Avrasya arkeolojisi üzerine yapmış olma oranı %10’dur (Grafik 6). Bu durum danışmanların tezin gelişimine etkisinin azalmasına sebep olmaktadır. Bu sorunun aşılması Avrasya arkeolojisi üzerine yüksek lisans ve doktora eğitimi almış araştırmacıların üniversitelerde istihdam edilmesi aracılığı ile olacaktır.

Türkiye’de Avrasya’nın Erken Demir Çağı arkeolojisi üzerine yapılmış doktora tezlerinin yazarlarının bu konu üzerine yüksek lisansta çalışmış olup olmadıkları konusu yazarın tez çalışmasına hakimiyeti açısından değerlidir. Bu bakımdan da var olan 12 tezin sadece dört tanesinin yazarının yüksek lisans tezinin Avrasya arkeolojisi üzerine olduğu görülmektedir (Grafik 7). Bu durum önemli bir problem oluşturmamakla beraber yazarların tez çalışmalarına hakimiyeti bakımından bir sorun durumdadır.

5. SONUÇLAR

Avrasya coğrafyasının Erken Demir Çağı Türk tarihi araştırmaları için temel dönemlerden birisidir. Söz konusu dönem ile alakalı yazılı kaynaklar hem başka sosyal ve siyasi gruplar tarafından yazılmıştır hem de sayı olarak azdır. Bu durum arkeolojik verilerin önemini ortaya çıkartmaktadır. Türkiye’de Avrasya bölgesindeki Türk tarihi araştırmaları önemli bir seviyeye ulaşmıştır. Ancak bu araştırmaların içinde arkeolojik veriler üzerine

olan çalışmalar daha sınırlı kalmıştır. Bu makale, Avrasya coğrafyasının Erken Demir Çağı arkeolojik verilerinin Türkiye’de lisansüstü tezler aracılığı ile çalışılma durumunu incelemiştir.

Türkiye’de Avrasya’nın Erken Demir Çağı arkeolojisi üzerine yapılmış lisansüstü tezlerin sayısının son dokuz yılda yukarı bir ivme yakalaması önemli bir gelişmedir. Ancak bu çalışmaların sayısının artırılması gerekmektedir. Makalede tez çalışmalarının üniversitelere göre dağılımının, danışmanlarının etkisi ile arttığı tespit edilmiştir. Yani bu sayılar üniversitelerin kurumsal çabaları ile değil danışmanların bireysel çabaları ile ilgilidir. Bu da gelişimin sistematik olmadığını göstermektedir. Lisansüstü tezlerin ana bilim dallarına göre dağılımının ise oransal olarak yeterli olduğunu söylemekte fayda vardır. Tez çalışmalarının odaklandıkları coğrafyaya göre dağılımında ise önemli bir sorun göze çarpmaktadır. Avrasya coğrafyasının bazı önemli coğrafi kısımları üzerine hiç çalışma yapılmamış veya çok sınırlı çalışmalar yapılmıştır. Çalışmaların %90’ında danışmanlarının doktora tezlerini Avrasya arkeolojisi üzerine yapmamış olmaları danışmanların teze etkisinin düşmesi bakımından olumsuz bir durumdur. Kaydedilen 12 doktora tezinin yazarının sadece dört tanesinin yüksek lisans da Avrasya arkeoloji üzerine çalışmış olması da benzer bir olumsuzluğu barındırmaktadır.

Makale Türkiye’de Avrasya’nın Erken Demir Çağı arkeolojisi üzerine yapılmış lisansüstü tezler ile bağlantılı sorunların çözümüne yönelik aşağıda sıralanan gereklilikleri ve önlemleri önermektedir:

1. Türkiye’de Avrasya’nın Erken Demir Çağı arkeolojisi üzerine lisansüstü tezlerin sayısının artırılmasına yönelik kurumsal planlamalar yapılmalıdır.
2. Üniversitelerde, Avrasya arkeolojisi konusunda yeni bilim dallarının açılması gerekmektedir.
3. Üniversitelerde, Avrasya arkeolojisi konusunda, öğretim programlarında bu konu üzerine derslerin yüzdesinin artırılması gerekmektedir.
4. Avrasya coğrafyasının günümüze kadar üzerine hiç çalışma yapılmamış veya sınırlı çalışma yapılmış kısımları üzerine lisansüstü öğrencileri teşvik etmek amacıyla araştırma bursları, araştırma projeleri ve değişim programları gibi mekanizmaların uygulanması gerekmektedir.
5. Tez danışmanlarının, tezlere etkisinin artırılması amacıyla Avrasya arkeolojisi üzerine yüksek lisans ve doktora eğitimi almış araştırmacıların üniversitelerde istihdam edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Bulguların Kaynakları

- Abdyeva, G. (2021). *Arkeolojik Bulgulara Göre Asya Hun Devleti Dönemi Döneminde Giyim Kuşam Kültürü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Ana Bilim Dalı.
- Akgün, H. C. (2020). *Türk Kültür Tarihi Çerçevesinde Avrasya Bölgesi Kaya Resimleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Ana Bilim Dalı.
- Alieva, C. (2019). *Kırgızistan Çolpon-Ata Bölgesindeki Petroglifleri Çevresi İle Birlikte Koruma Önerileri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü / Mimarlık Ana Bilim Dalı.
- Arık, M. (2008). *Esik Kurganı, Buluntuları Ve Kültür Tarihi Açısından Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Bölümü / Tarih Ana Bilim Dalı / Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı.
- Arslan, M. A. (2022). *Orta Asya Petrogliflerindeki At Tasvirleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi / Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü / Tarih Ana Bilim Dalı / Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı.
- Aslan Doğan, K. (2019). *Arzhan Kurgan Buluntularına Göre Bozkır Kültür Çevresinde Ölü Gömme Geleneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi / Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü / Türk Tarihi Ana Bilim Dalı / Genel Türk Tarihi Bilim Dalı.
- Bali, F. (2019). *Türk Göçebe Sanatında İkonografi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türkiyat Araştırmaları Ana Bilim Dalı.

- Birkan, S. (2005). *İslamiyet Öncesi Orta Asya Türk Maden Sanatlarının Gelişimi (M.Ö.IV-M.S.X Yüzyıllar)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Genel Türk Tarihi Ana Bilim Dalı.
- Boztoprak, H. (2019). *Karadenizin Kuzeyi Ve Kafkaslarda Kurganlar(Kurgan Kültürü Ve Kurganlardan Çıkan Malzeme)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Ana Bilim Dalı.
- Çağdaş, Ö. (2011). *İslam Öncesi Türk Dönemi Orta Asya Kaya Resimlerinde Kullanılan Ana Motifler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı.
- Çelik, S. (2007). *İslam Öncesi Türk Sanatında Bazı Hayvansal Ve Bitkisel Kültür Ögeleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / İslam Tarihi Ve Sanatları Ana Bilim Dalı / Türk İslam Sanatları Bilim Dalı.
- Çınar, S. (2022). *Kazakistan'da Arkeoloji Çalışmaları Ve Genel Türk Tarihi Araştırmalarına Katkısı*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Ana Bilim Dalı / Genel Türk Tarihi Bilim Dalı.
- Çirkin, S. (2015). *Erken Dönem Güney Sibiry Kùltürlerinde Kült Objeleri Ve İnanç Sistemleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Arkeoloji Ana Bilim Dalı / Arkeoloji Bilim Dalı.
- Çırpıcı, A. (2015). *Pazırık Kurganlarından Çıkan Yapıtların Araştırılması, Çağdaş Bir Görüşle Günümüz Sanatlarına Uyarlanması*. (Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi). Haliç Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tekstil Ve Moda Tasarımı Ana Sanat Dalı.
- Çoban, G. (2020). *Kenkol Bölgesinde Hun Kurganları Ve Kültürü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Ana Bilim Dalı.
- Çoruhlu, Y. (1992). *Türk Resim Sanatı'nda Hayvan Sembolizmi (2 Cilt) /*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ekim, Y. (2006). *Pazırık Kurganları, Buluntuları Ve Arkeolojik Açından Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Arkeoloji Ana Bilim Dalı.
- Eraslan Salman, E. (2019). *Bozkır Kültüründe Tekstil Ortaya Çıkışı Ve Kullanım Alanları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Ana Bilim Dalı.
- Ertaş, H. E. (2017). *Asya Hun Devleti Döneminde Tekstil Materyalleri Ve Giyim—Kuşam*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türkiyat Araştırmaları Ana Bilim Dalı.
- Galata, Y. C. (2020). *Türklerde Kaya Resimleri Ve Mezar Geleneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Ana Bilim Dalı / Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı.
- Güner, H. (2020). *Dağlık Altay Karakol Kültürü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Ana Bilim Dalı / Genel Türk Tarihi Bilim Dalı.
- Güngör, E. (2020). *Bozkır Türk Kültüründe Metalin Yeri Ve Önemi (Tarih Öncesi Devirlerden Türklerin İslam Dini Medeniyetine Girişine Kadar)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Ana Bilim Dalı.
- Gürsoy, M. (2012). *Doğu Kazakistan Demir Çağı Kurganları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Arkeoloji Ana Bilim Dalı.
- Gürsoy, M. (2016). *Batı Kazakistan'daki Sarmat Topluluklarının Ölü Gömme Gelenekleri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Arkeoloji Ana Bilim Dalı].
- Hasra, İ. (1996). *Hunlar`Dan Günümüze Türk Sanatında Hayvan Figürü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Huseynsoy, S. (2019). *Tarih Öncesi Devirlerden Kavimler Göçüne Kadar Kafkaslarda Türk Tarihi Ve Kültürü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Genel Türk Tarihi Ana Bilim Dalı / Tarih Bilim Dalı.
- İnalçık, G. (2022). *Nikolay Fedoroviç Katanov'un Hayatı, Kütüphanesi Ve Türkoloji Alanındaki Eserleri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türkiyat Araştırmaları Ana Bilim Dalı.

- Kara, F. (2018). *Natalya Viktorovna Polosmak'ın Kazı, Araştırma Ve İncelemelerinin Türk Sanatı Tarihi Açısından Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı / Türk İslam Sanatları Bilim Dalı.
- Karcioğlu, U. (2018). *Orta Asya'da Bulunan Bazı Kurganlardaki At Gömüleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kafkas Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Ana Bilim Dalı.
- Kılıç, L. (2018). *Güney Sibirya'da Hun Türklerine Ait Kurganlar, Mezarlar Ve Şehirler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Genel Türk Tarihi Ana Bilim Dalı.
- Koner, İ. B. (2022). *Kırgızistan Balballarının İncelenmesi Ve Uygulamalar*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi / Güzel Sanatlar Enstitüsü / Seramik Ve Cam Tasarımı Ana Sanat Dalı.
- Koyunoğlu, F. C. (2019). *Avrasya Stepleri Arkeolojisinde İllüstratif Yaklaşımlar*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türkiyat Araştırmaları Ana Bilim Dalı / Türk Sanatı Bilim Dalı.
- Kussainova, D. (2017). *Orta Kazakistan'daki Tasmola Kültürü Kurganları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Arkeoloji Ana Bilim Dalı.
- Kutlu, L. (2022). *Berel'deki 36. Kurgan*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı.
- Mutlu, İ. (2015). *Kırgızistan Tokmak-Buranadaki Taş Balballar*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Avrasya Çalışmaları Ana Bilim Dalı / Orta Asya Bilim Dalı.
- Oktay, J. Ö. (2006). *Türk Sanatında Grifon Tasvirleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı.
- Osman, S. (2022). *Kazakistan Almatı Arkeoloji Müzesi Ve Merke Devlet Müzesi'ndeki Saka Seramikleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı.
- Özhalbant, N. (2020). *Arjan Iı Kurganı Ve Arkeolojik Buluntuların Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Ana Bilim Dalı / Genel Türk Tarihi Bilim Dalı.
- Polat, E. (2015). *Kırgızistan Bişkek'teki Taş Balballar*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Avrasya Çalışmaları Ana Bilim Dalı / Orta Asya Bilim Dalı.
- Sapma, Ş. (2020). *Arhangay Eyaleti Hun Kurganları Envanteri Ve Değerlendirilmesi: Gol Mod-2 Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Ana Bilim Dalı / Genel Türk Tarihi Bilim Dalı.
- Sazak, G. (2014). *Hun Dönemi Türk Motif Ve Sembollerinin Sanata Ve Hayata Yansımaları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türkiyat Araştırmaları Ana Bilim Dalı.
- Sevinç, E. (2019). *Kazakistan'ın Maddi Kaynaklar Çerçevesinde Sosyokültürel Tarihi -Erken Demir Çağı-*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Ana Bilim Dalı / Genel Türk Tarihi Bilim Dalı.
- Sızdıkov, B. (2012). *Kazakistan Ve Çevresindeki İskit Ve Sarmat Silahları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Arkeoloji Ana Bilim Dalı.
- Sızdıkov, B. (2016). *Batı Kazakistan'daki Sarmat Topluluklarına Ait Silahlar*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Arkeoloji Ana Bilim Dalı.
- Şengül, F. (2021). *Çernolis Kültürü Bağlamında Doğu Avrupa'da Erken Türk Varlığı*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Tarihi Ana Bilim Dalı / Tarih Bilim Dalı.
- Toraman, A. (2018). *Arkeolojik Veriler Işığında Altaylarda At Koşumları Ve Savaş Aletleri (İlk Zamanlardan İx. Yüzyıla Kadar)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi)., Erciyes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Ana Bilim Dalı / Genel Türk Tarihi Bilim Dalı.
- Türkoğlu, Ş. B. (2005). *Bozkır Kavimlerinde Savaş Taktik, Araç Ve Gereçleri (Başlangıçtan Göktürk Dönemi Sonuna Kadar)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı.

- Uzun, N. (2009). *Erken Devir Türk Sanatında Kadın Figürü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı / Türk İslam Sanatları Bilim Dalı.
- Vural, Ç. (2021). *Moskova Devlet Tarih Müzesi'ndeki Kul-Oba Kurganı Eserleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi / Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü / Tarih Ana Bilim Dalı / Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı.
- Yılmaz, A. (1999). *Pazırık Kurganlarında Bulunmuş At Koşum Takımları Üzerindeki Hayvan Mücadele Sahneleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Muğla Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Arkeoloji Ve Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı.
- Yılmaz, A. (2003). *Türk Dünyasında Balbalların Dağılımı (3. Cilt)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Ana Bilim Dalı.

Diğer Kaynaklar

- Badakoğlu, U. (2018). *Antik Kaynaklar Ve Güncel Çalışmalar Işığında Sarmatlar—İskitler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Ana Bilim Dalı.
- Çoruhlu, Y. (2016). *Eski Türklerin Kutsal Mezarları Kurganlar*. Ötüken, İstanbul.
- Durmuş, İ. (2014). "Türk Kültür Çevresinde Kültür Adlandırmaları", *Gazi Akademik Bakış*, 8(15), 269-298.
- Durmuş, İ. (2016). *Türk Kültürüne Giriş*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Ercilasun, K. (2020). *Türk Tarihinin Çağları*. Ötüken, İstanbul.
- Gömeç, S. (2000). "İslam Öncesi Türk Tarihinin Kaynakları Üzerine", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 20(31), 51-92.
- Sevinç, E. (2019). *Kazakistan'ın Maddi Kaynaklar Çerçevesinde Sosyokültürel Tarihi -Erken Demir Çağı-*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Tarih Ana Bilim Dalı / Genel Türk Tarihi Bilim Dalı.
- Taşagıl, A. (2014). "Avrasya Araştırmalarında Kaynak Anlama Problemi", *Türkiye'de Avrasya Çalışmalarında Metodoloji*, (Ed: B. Günay), (Ss. 65-67), İ.Ü. Avrasya Enstitüsü Yayınları İstanbul.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).